

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО
ТА ПРАВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

УДК 342.7+341.1

DOI: 10.33663/1563-3349-2026-100-458

ISSN 1563-3349

О. В. КРЕСІН

ПРОБЛЕМА ВІДПОВІДНОСТІ МІЖНАРОДНОМУ
ПРАВУ СТАТУСУ КОРИННИХ НАРОДІВ
У ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

У статті доведено, що Конституція України визнає існування у межах українського народу рівних між собою «національностей» – корінних народів, депортованих народів і національних меншин. Законодавство України засноване на плюралістичній моделі етнонаціональної політики, що передбачає консолідацію українського народу і водночас збереження самобутності етнічних груп. Натомість в умовах збройної агресії росії було ухвалено нормативно-правові акти, які передбачають особливі права корінних народів, включно з елементами їх політичної суб'єктності. Це не відповідає Конституції України і міжнародному праву, загрожує територіальній цілісності держави та веде до дискримінації її громадян. Показано, що право ЄС та європейських держав містить більш відповідні українським реаліям моделі врахування особливостей етнічних груп поза невідповідним наданням їм статусу корінного народу.

Ключові слова: міжнародне право, право Європейського Союзу, право Ради Європи, народ, корінний народ, національна меншина, етнічна група, автохтонна меншина, права людини, дискримінація.

© КРЕСІН Олексій Веніамінович – доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Міжнародної академії порівняльного права, директор з документації Міжнародної асоціації юридичних наук при ЮНЕСКО, провідний науковий співробітник відділу міжнародного права та права ЄС Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України; ORCID: 0000-0002-4016-6596; e-mail: okresin@gmail.com

Kresin Oleksiy. The problem of compliance with international law of the status of indigenous peoples in the legislation of Ukraine

The article argues that the Constitution of Ukraine recognizes the existence of equal “nationalities” within the Ukrainian people – indigenous peoples, deported peoples and national minorities. The legislation of Ukraine is based on a pluralistic model of ethno-national policy, which envisages the consolidation of the Ukrainian people and at the same time the preservation of the identity of ethnic groups. Instead, in the conditions of armed aggression by Russia, regulatory legal acts were adopted that provide for special rights of indigenous peoples, including elements of their political subject-ness. This does not comply with the Constitution of Ukraine and international law, threatens the territorial integrity of the state and leads to discrimination of its citizens. It is shown that the law of the EU and European states contains models of consideration the peculiarities of ethnic groups, other than unjustified granting them the status of indigenous people, which are more suitable for Ukrainian realities.

Key words: *international law, European Union law, Council of Europe law, people, indigenous people, national minority, ethnic group, autochthonous minority, human rights, discrimination.*

Вступ. У контексті російської агресії проти України особливої актуальності набуває дослідження законодавчого забезпечення політичної єдності й територіальної цілісності України, реалізації прав та правомірних інтересів осіб і груп у межах українського суспільства. Процес європейської інтеграції України також зумовлює вивчення відповідності національного законодавства праву ЄС і міжнародному праву. Усе це безпосередньо стосується складної й конфліктогенної проблеми юридичного визначення статусу і прав корінних народів України. У статті розглянуто особливості розуміння відповідної проблематики в міжнародному та європейському праві, необгрунтоване перенесення їх норм і підходів до українського законодавства, а також породжені цим юридичні колізії й можливі шляхи їх вирішення.

Стан розробки проблеми та методи дослідження. Проблема статусу і прав корінних народів в Україні у контексті їх відповідності міжнародному праву комплексно вивчалася у роботах Б. В. Бабіна, О. О. Гріненко, А. В. Приходько [1; 2; 3], Д. М. Киценка [4], Н. В. Беліцер [5], а також автора цієї статті [6]. Усі ці дослідження суттєво застаріли через розвиток українського і міжна-

родного права. До висновків частини цих праць варто ставитися обережно через пов'язаність їх авторів з політичним лобіюванням у сфері прав корінних народів.

Методологічну основу дослідження визначає порівняльно-правовий методологічний підхід, який координує застосування формально-догматичного, системно-функціонального, порівняльного і методу правового моделювання.

Виклад основного матеріалу. У законодавстві України, починаючи з 1990 р., послідовно визнається існування українського народу, що охоплює всіх громадян України незалежно від їх етнічної належності (національності) і в процесі свого волевиявлення створює єдину державу і становить єдину націю. Національності в його межах, що визначаються часом також як етнічні групи, національні групи, народи, послідовно проголошуються рівними між собою. Щоправда, у 1990-х роках як виняток і особливий захисний захід, спрямований на досягнення рівноправності репатріантів з числа депортованих етнічних спільнот, було допущено особливий порядок виборів до Верховної Ради АР Крим з елементами позитивної дискримінації цих спільнот. Але невдовзі після ухвалення Конституції України цей захисний захід було припинено.

Згідно із ст. 11 Конституції України, етнонаціональна політика держави спрямована на гармонізацію відносин між українською нацією в цілому та її складовими, зокрема національними меншинами. У преамбулі, ст. 11, 13, 24 та інших статтях поняття «нація» вживається поряд та ідентично за соціальним охопленням із поняттям «український народ» – у значенні громадянської, політичної спільноти, як сукупність усіх громадян України незалежно від етнічного походження. В Україні як демократичній державі, влада якої представляє все населення, згідно з Конституцією України та міжнародним правом може бути лише один народ [7].

Появу в Конституції України терміна «корінний народ» можна пояснити прагненням українського законодавця врахувати наявні міжнародно-правові акти, зокрема, Конвенцію Міжнародної організації праці № 169 1989 р., яку, щоправда, Україна не ратифікувала. Проте навіть потенційно можлива ратифікація Україною міжнародно-правових актів ще не зумовлює необхідності внесен-

ня всіх їх положень до Основного Закону держави. Адже в Україні немає тих народів, котрі відповідно до критеріїв, означених у Конвенції, можуть бути визнані корінними – жоден із народів, які проживають в Україні, не відповідає встановленим у ст. 1 Конвенції критеріям: не «ведуть племінний спосіб життя в незалежних країнах, соціальні, культурні й економічні умови яких відрізняють їх від інших груп національного співтовариства і становище яких регулюється повністю чи частково їх власними звичаями чи традиціями або спеціальним законодавством», не є «нащадками тих, хто населяли країну або географічну область, частиною якої є ця країна, в період її завоювання або колонізації або в період встановлення існуючих державних кордонів, і які незалежно від їх правового статусу зберігають деякі або всі свої соціальні, економічні, культурні й політичні інститути» [8, с. 385].

Ознаками корінних народів (корінного населення), безумовно визнаними в універсальному та регіональному міжнародному праві, є: 1) вони мають безперервний генетичний зв'язок із доколоніальними суспільствами; 2) історично й нині становлять відносно цілісні й етнічно однорідні суспільства на певних територіях, відокремлені від решти населення держави; 3) мають статус, відмінний (недомінантний і загалом нижчий) від решти населення держави; 4) повністю або частково зберегли звичаєве регулювання своїх соціальних, економічних, культурних та інших відносин, яке здійснюється власними і такими ж звичаєвими інституціями; 5) ведуть традиційне екстенсивне (переважно натуральне) й залежне від природокористування господарство; 6) мають общинний уклад, що передбачає виключно чи переважно колективне володіння або користування територіями, землями, ресурсами; 7) ідентифікують себе як корінні народи, відокремлені від національного суспільства [6, с. 140].

У багатьох країнах корінні народи зберігають безперервний генетичний зв'язок із доколоніальними суспільствами, традиційний уклад життя та господарювання і не є повністю інтегрованими в сучасні урбанізовані суспільства, зберігаючи відокремленість від них. Відповідно у законодавстві цих держав передбачені механізми правового регулювання соціально-економічного й культурного

розвитку та державної підтримки права таких народів на самобутній розвиток, захист споконвічного середовища їхнього проживання, традиційного способу життя та природокористування. Ці заходи посиленої державної підтримки зумовлені реальною загрозою зникнення малочисельних народів, насамперед внаслідок серйозних порушень екологічної рівноваги, безконтрольного промислового освоєння територій традиційного природокористування. Наявність у Конституції України терміна «корінні народи» не означає необхідності надання відповідного й відмінного від статусу національної меншини правового статусу комусь із народів, які проживають в Україні. Його можна розуміти лише як синонім поняття національної меншини.

Оскільки Україна є членом Ради Європи і підписала Рамкову конвенцію РЄ про захист національних меншин, то насамперед керується цим документом у питаннях правового регулювання етнонаціональних відносин. У резолюціях статутних органів РЄ всі етнічні спільноти України визначаються суто як національні меншини.

Венеціанська комісія, дорадчий орган РЄ, уповноважений оцінювати відповідність національних правових актів європейським стандартам та цінностям, кількаразово і в різний час вказала: запропоновані критерії визнання окремих етнічних спільнот в Україні корінними народами (чисельність, частка у складі населення, відсутність етнічно тотожної чи спорідненої держави за межами України, історичні утиски, орієнтири зовнішньої політики держави та обставини окупації) є необґрунтованими. Всі українські етнічні спільноти належать до національних меншин і не мають жодних підстав користуватися правами, запропонованими для корінних народів у міжнародному праві. Венеціанська комісія однозначно і різко засудила намагання України визначити будь-які особливі статус і права корінних народів як встановлення нерівності та навіть ієрархії серед національних меншин, що веде до їх дискримінації та порушення зобов'язань держави щодо дотримання норм міжнародного права [9].

Щоправда, у деяких резолюціях Генеральної Асамблеї ООН щодо протидії російській агресії та захисту прав людини на оку-

пованих територіях України, починаючи з 2021 р., кримські татари називаються корінним народом, а також загально згадується про існування корінних народів України [10]. Але ці акти не передбачають оцінки правового статусу корінних народів, визначеного у законодавстві України якраз у 2021 р.

Попри те, що універсальне договірне право ООН визнає обмежений перелік прав корінного населення, а решта міжнародно-правових актів мають або вузьке й регіональне поширення та м'який режим виконання, або рекомендаційний характер та супроводжуються низкою застережень з боку держав, є всі підстави розглядати цю проблематику, з одного боку, в контексті захисту прав представників цих соціальних груп, а з іншого – забезпечення політичної єдності й територіальної цілісності держав та міжнародної безпеки. Попри проголошення у рекомендаційних актах міжнародних організацій (насамперед, у Декларації ООН про права корінних народів 2007 р.) корінного населення повноправними народами, переліки визнаних чи проголошених прав корінних народів і народів різні [11]. Частина прав до певної міри співпадає, хоча може по-різному формулюватися та мати різні контекст і значення: право на розвиток; збереження і розвиток своєї культури, повагу до неї, в тому числі до її самобутності; на життя у гідних умовах, в умовах свободи і користування плодами соціального прогресу. Деякі спільні для обох категорій права мають різний обсяг, зокрема: на самовизначення; рівноправ'я народів; міжнародну правосуб'єктність; повагу до цілісності національної території народу; розпорядження природними багатствами і ресурсами; на мир. Частина прав народів у контексті прав корінних народів не згадується, але може співвідноситися з іншими проголошеними правами – зокрема, на народний суверенітет. Натомість є численні права корінних народів, не властиві народам, а близькі до прав національних меншин.

І все ж корінні народи в міжнародному праві, здебільшого рекомендаційного або регіонального договірного характеру, визнані як соціальне утворення, близьке до народу. Це об'єктивно викликає конкуренцію прав цих двох форм соціальної інтеграції, що може суттєво вплинути на політичну стабільність суспільств.

Усі критерії визначення корінного населення і корінних народів, визнані чи проголошені в універсальному та регіональному міжнародному праві, зводяться до дуже тривалого історично, визначеного територіально, зумовленого соціально, економічно, культурно, визнаного попередньо у національному праві існування відокремленого суспільства у межах держави, що не бажає і не може бути на загальних підставах інтегроване до національного суспільства без втрати своєї ідентичності. Саме комплекс цих ознак у їх зв'язку між собою, а не довільний вибір однієї з них, може стати підставою для визнання певної соціальної спільноти і народом, і корінним народом, чітко відокремити її від національної меншини, сприяти гармонізації її колективних прав із правами людини. Комплексний підхід має захистити політичну єдність і територіальну цілісність держав від спроб необгрунтованого творення нових корінних народів в умовах привабливості та вигідності цього статусу для вирішення різноманітних тимчасових або ситуативних завдань цілком інтегрованими до національного суспільства групами.

Законодавство України до 2014 р. було послідовним у визнанні на території держави лише одного Українського народу, що складається з громадян усіх національностей, які мають рівні конституційні права і свободи. Корінні народи, депортовані народи та національні меншини розглядалися як рівноправні етнічні спільноти, щодо яких можуть здійснюватися етнокультурні програми для підтримки їх самобутності й культури, застосовуватися спеціальні обгрунтовані захисні заходи. Така плюралістична етнонаціональна політика [12, с. 22-23] спрямована на консолідацію Українського народу і одночасно збереження й розвиток культурної самобутності етнічних спільнот.

Але після початку російської агресії у законодавстві України дедалі більшою мірою виявляються нові підходи, що суперечать Конституції та міжнародному праву. В деяких законах передбачені особливі преференції для корінних народів у сферах освіти, культури, використання мов. У інших нормативно-правових актах Верховної Ради України та Президента України корінним народом було окремо визнано кримських татар, проголошено його право на самовизначення в межах України, консультативний статус Медж-

лісу (наприклад, Постанова Верховної Ради України “Про Заяву Верховної Ради України щодо гарантії прав кримськотатарського народу у складі Української Держави” № 1140-VII від 20.03.2014). Все це призводить до дискримінації громадян України за етнічною ознакою і формування елементів нової моделі етнополітики – політики етнорозвитку, що загрожує порушенням політичної єдності в державі.

Прагнення окремих етнічних спільнот одержати особливі статус та права корінних народів, відображені у Законі «Про корінні народи України» 2021 р., спираються на: неприпустиме ототожнення прав народів, встановлених у Статуті ООН, міжнародних пактах 1966 р. та інших ключових міжнародно-правових актах, з правами корінних народів; вибірккові висмикування й тенденційні інтерпретації, не відповідні загальному характеру міжнародних актів про права корінних народів; приписування окремим етнічним спільнотам України ознак і характеристик, що їм не властиві.

Згідно із Статутом ООН право на самовизначення мають народи, нації (в соціальному, громадянсько-політичному їх розумінні), а не корінні народи. У ст. 2 Закону 2021 р. з’явилася неконституційна норма про право корінних народів України на самовизначення, встановлення їх політичного статусу в межах Конституції. Остання не передбачає права на самовизначення корінних народів і на встановлення їх особливого політичного і правового статусу. Це право, як визначено в її преамбулі, здійснив весь Український народ, українська нація, проголосивши Акт незалежності України 1991 р. та прийнявши Конституцію 1996 р.

Намір розробників Закону 2021 р. передбачити рівні статус і права для українського народу (всіх громадян України незалежно від їх етнічної належності) та частини цього народу (кількох етнічних спільнот, визначених як корінні народи) є очевидним і це підтверджується також доданою до проекту закону Пояснювальною запискою [13]. Зрівняння в правах цілого і частини в цьому випадку – не просто очевидне з погляду логіки протиріччя, але також фундаментальне порушення Конституції України та актів міжнародного права, потенційна загроза розпаду цілого на частини – фрагментації України.

У понятті корінного народу України (ч. 1 ст. 1 згаданого Закону) серед ознак корінних народів частина є невідповідними міжнародному праву або надуманими, невідповідними реаліям (автохтонна етнічна спільнота, яка сформувалася на території України; становить етнічну меншість у складі населення; самоусвідомлює себе корінним народом; не має етнічно власного державного утворення за межами України, має традиційні, соціальні, культурні або представницькі органи). У Законі безпосередньо перелічуються «корінні народи України, які сформувались на території Кримського півострова»: кримські татари, караїми, кримчаки (ст. 1).

Корінні народи наділяються правосуб'єктністю, зокрема, правом на самовизначення в межах України, «встановлення свого політичного статусу в межах Конституції та законів України», правом на власний економічний, соціальний та культурний розвиток, самоврядування в питаннях їх внутрішніх справ, включно із створенням своїх представницьких органів, розвиток своїх політичних, правових та інших інститутів (ст. 2). Права корінних народів України, й зокрема передбачені в міжнародному праві, проголошено колективними (ст. 3). «Представницькі органи корінних народів» наділяються правом представляти ці народи та приймати рішення від їх імені (ст. 1). Низка статей Закону передбачає участь представницьких органів корінних народів у здійсненні державних управлінських функцій на різних рівнях, використанні державних ресурсів та бюджетних коштів (ст. 7, 8, 9). Поряд із проголошеною в Законі недискримінаційною політикою передбачаються тимчасові заходи посиленої підтримки – спеціальні сприятливі механізми реалізації прав, свобод і потреб корінних народів (ст. 3).

Юридично сумнівним і політично небезпечним є законодавче закріплення права корінних народів створювати представницькі органи, фінансове забезпечення діяльності яких відбувається за рахунок Державного бюджету України за окремою бюджетною програмою (ч. 2 ст. 9), свої особливі політичні, правові інститути, а також норма щодо державного сприяння представництву корінних народів України у Верховній Раді України, Верховній Раді АР Крим та органах місцевого самоврядування (ч. 3, 4 ст. 2).

В умовах збройного конфлікту – агресії РФ проти України особливе значення має гарантія держави щодо захисту корінних народів України від актів геноциду чи будь-яких інших актів колективного примусу чи насильства (ст. 2), від дій, спрямованих на: позбавлення ознак етнічної приналежності та цілісності як самотніх народів, позбавлення культурних цінностей; виселення або примусове переміщення із місць компактного проживання у будь-якій формі; примусову асиміляцію або примусову інтеграцію в будь-якій формі; заохочення або розпалювання расової, етнічної чи релігійної ненависті, спрямованої проти них (ст. 3). При цьому в Законі безпосередньо вказується, що всі його положення, окрім права на доходи від природних ресурсів, є чинними навіть в умовах окупації Кримського півострова (ст. 11). Насправді Україна не може дати особливі гарантії захисту етнічним групам щодо дій росії щодо них, її можливості й зобов'язання щодо захисту прав людини на окупованих територіях доволі обмежені. Це визнано в міжнародному гуманітарному праві та практиці ЄСПЛ [14; 15]. Натомість основна відповідальність за це лежить на росії. А вказані зобов'язання у Законі переносять відповідальність з держави-окупанта на державу – жертву агресії.

Міжнародне гуманітарне право не передбачає особливих прав корінного населення чи спеціальних захисних заходів щодо нього в умовах збройного конфлікту, які б відрізнялися від відповідного захисту інших осіб і груп. Водночас деякі відповідні норми містяться у Декларації ООН про права корінних народів 2007 р. Зокрема, вказується на необхідність демілітаризації земель і територій корінних народів; на них не дозволяється військова діяльність, окрім випадків, виправданих публічним інтересом, а також за згодою чи на запит цих народів, висловлені попередньо через їх представницькі інституції (преамбула, ст. 30) [16]. Але військова діяльність і військові дії – це різні поняття.

На суттєві недоліки Закону 2021 р. вказувалося у висновку Головного науково-експертного управління Верховної Ради України. Він не завершується власне висновком, але містить важливі оцінки, зокрема: «Частина положень законопроекту має ознаки декларативного характеру, не має механізму їх реалізації та не

наповнена конкретним нормативним змістом, тобто, не встановлює конкретні права і обов'язки учасників відповідних суспільних відносин, що не узгоджується з природою закону як нормативно-правового акту» [17].

Згадані вище та інші норми цього Закону суперечать духу і букві Конституції та законів України. Спроби нормативно закріпити статус корінних народів в українському праві, відмінний від відповідного статусу в міжнародному праві, є неконструктивними і суперечливими, можуть привести до істотних колізій і спричинених ними етнічних і соціальних конфліктів.

Права корінних народів в Україні та особливості їх реалізації розкрито також у низці інших законів, ухвалених протягом кількох останніх років: «Про забезпечення функціонування української мови як державної» 2019 р., «Про повну загальну середню освіту» 2020 р. та ін. Усі вони передбачають позитивну дискримінацію корінних народів порівняно з національними меншинами.

Ці питання були предметом розгляду Конституційного Суду України (рішення від 16 липня 2019 р. щодо закону «Про освіту», рішення від 14 липня 2021 р. щодо закону «Про забезпечення функціонування української мови як державної»), який ігнорував відповідне питання або використовував доволі сумнівну аргументацію для заперечення факту дискримінації.

В основі ідеї законодавства про особливі права етнічних спільнот України, визначених як корінні народи, є, окрім невинуватих егоїстичних інтересів окремих груп у межах українського суспільства, очевидні правомірні інтереси представників частини етнічних спільнот, культурний розвиток яких перебуває під загрозою, або таких, що мають підстави вважати себе традиційними соціальними групами на певних територіях. Зважаючи на те, що їх ідентичність і культура є частиною культурної спадщини України, для їх підтримки має бути передбачено спеціальні захисні заходи тимчасового або постійного характеру. Вони породжують індивідуальні, а не колективні права осіб, які мають підстави і волю ідентифікувати себе із цими спільнотами.

Але чи існують інші, окрім неправомірного в українських умовах надання статусу корінного народу, юридичні форми реалізації

інтересів представників таких спільнот? Так, і на це вказує законодавство окремих європейських держав.

Слід зазначити, що ЄС розглядає існування корінних народів як зовнішню щодо території своїх держав-членів реальність і переважно у контексті особливої ролі цих спільнот (захист навколишнього середовища і біорізноманіття, участь у процесі соціально-економічного розвитку) в межах політики і проєктів ЄС та його держав-членів щодо країн, що розвиваються [див. напр.: 18]. Винятками є два арктичні корінні народи – саамі (лапландці) та калаалліт (інуїти Гренландії, яка нині до ЄС не входить). Згідно з офіційною позицією ЄС, корінні народи мають право вирішального голосу лише щодо проєктів економічного розвитку, які їх безпосередньо стосуються, але не повинні мати особливих інструментів впливу на ухвалення законодавства та адміністративні рішення, а представницькі організації цих народів не повинні впливати на ухвалення загальнообов'язкових рішень. Захисту має підлягати особливий традиційний спосіб господарювання і організації суспільного життя таких груп, а спеціальні заходи має бути спрямовано на забезпечення можливості рівного користування правами людини для їх представників [див. 19].

Натомість, згідно з дослідженням К.М. Вітмана, у законодавстві частини європейських держав поступово утверджується поняття «автохтонна етнічна група» або «автохтонна меншина», що розуміється як етнічна група, яка має тривалі (кілька поколінь або 100 років) поселення на певній території. Це також передбачає її розрізнення з аллохтонними (мігрантськими) меншинами. Відповідне розуміння відображено також у застереженнях і деклараціях, висловлених багатьма європейськими державами під час підписання та ратифікації Рамкової конвенції про захист національних меншин 1995 р. [20]. Загалом права автохтонних етнічних груп у законодавстві Австрії, Словенії, Естонії, Німеччини та деяких інших держав суттєво ширші, ніж у мігрантських етнічних груп, але вони в жодному разі не передбачають проголошення статусу народу, права на самовизначення та інших неправомірних положень.

Висновки. Конституція України визнає існування у межах українського народу (української нації) рівних між собою націо-

нальностей, до яких віднесено корінні народи, депортовані народи і національні меншини. Безумовно, докладніше не розкритий статус депортованого народу тут за визначенням передбачає особливі захисні заходи, а не особливі права. Корінні народи та національні меншини у Конституції України розглядаються тільки разом як спільноти, що мають однакові права на розвиток етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності; у місцях їх компактного проживання щодо них мають здійснюватися програми етнокультурного розвитку. Їх права мають регулюватися виключно законами України, проте, незважаючи на поширену в суспільстві думку, окреме законодавство виключно для корінних народів Конституцією України не передбачене. Законодавство України до 2014 р. послідовно дотримувалося цих засад.

Є підстави вважати, що протягом тривалого часу законодавство України не просто «уникало» регламентації прав корінних народів, а натомість було засноване на достатньо послідовній плюралістичній моделі етнонаціональної політики, що передбачає консолідацію українського народу і водночас рівність та збереження самобутності етнічних груп, недопущення дискримінації на підставі етнічної належності. Це відображалося і підтримувалося єдністю правової доктрини щодо рівності корінних народів і національних меншин. Крім того, підкреслювалася невідповідність обсягу терміна «корінний народ» в українському законодавстві такому ж поняттю в міжнародному праві. Адже в українських умовах не може йтися про збереженість традиційних інституцій чи цілісних територій корінних народів, що пов'язана в міжнародному праві з певними статусом і правами, зокрема правом на самовизначення.

В умовах збройної агресії росії та окупації Криму починаючи з 2014 р. було ухвалено низку нормативно-правових актів, що відображають новий підхід до регулювання статусу і прав корінних народів загалом і кримськотатарського народу зокрема. Вони передбачають не лише особливі захисні заходи, але й особливі права корінних народів, включно з елементами їх політичної суб'єктності. Це не відповідає Конституції України і міжнародному праву, загрожує територіальній цілісності держави та веде до дискримінації її громадян. Ця необґрунтована і небезпечна тен-

денція повною мірою відобразилася у Законі України «Про корінні народи України» 2021 р. Крім того, цей закон вперше фактично встановив гарантії захисту корінних народів України в умовах збройних конфліктів і окупації, що не можуть бути виконані.

Натомість право ЄС та європейських держав демонструє можливість врахування особливостей окремих етнічних груп у межах національних суспільств без порушення принципів конституційного та міжнародного права, зокрема, через вирізнення автохтонних і аллохтонних етнічних меншин.

1. Бабін Б.В. Конституційно-правовий статус корінних народів України: автореф. ... канд. юрид. н. Одеса, 2005. 2. Приходько А.В. Стандарти ООН стосовно прав корінних народів: автореф. ... канд. юрид. н. Одеса, 2017. 3. Бабін Б.В., Гріненко О.О., Приходько А.В. Питання розвитку та реалізації міжнародних стандартів прав корінних народів. Одеса: Фенікс, 2018. 4. Киценко Д.М. Міжнародно-правовий статус корінних народів: автореф. дис. ... канд. юрид. н. Київ, 2003. 5. Беліцер Н. Кримські татари як корінний народ. Історія питання і сучасні реалії. Київ, 2017. 6. Кресін О.В. Корінні народи: міжнародне право та законодавство України: монографія. Київ: Норма права, 2021. 7. Кресін О.В., Кресіна І.О. Коментар до статті 11. *Конституція України. Науково-практичний коментар* / за заг. ред. Р.О. Стефанчука та О.В. Петришина. Київ: ВАІТЕ, 2024. 8. Convention (No. 169) concerning indigenous and tribal peoples in independent countries. 27 June 1989. *UN Treaty Series*. Vol. 1650. N.Y.: UN. 2000. 9. Opinion No. 960/2019 on the Law on Supporting the Functioning of the Ukrainian Language as the State Language. Venice Commission, 6-7.12.2019. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2019\)032-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2019)032-e). 10. Situation of human rights in the temporarily occupied Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol, Ukraine. Resolution 76/179 adopted by the General Assembly on 16.12.2021. URL: <https://docs.un.org/en/A/RES/76/179>. 11. Кресіна І.О., Кресін О. В. Народ як суб'єкт міжнародного права. *Права людини: філософські, теоретико-юридичні та політологічні виміри*: зб. статей. Львів: Медицина і право, 2018. 12. Мищик В.В. Права національних меншин у міжнародному праві. Київ: Київ. ун-т, 2004. 13. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про корінні народи України». 20.05.2021 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/pubFile/726596>. 14. Стойко О.М., Кресіна І.О., Кресін О.В. Відродження постконфліктних територій: світовий досвід і Україна: наукова записка. Київ: Норма права, 2020. 15. Кресін О.В. Рішення ЄСПЛ щодо Криму 2020 р. і щодо Донбасу 2023 р.: юридична кваліфікація незаконного контр-

олно рф щодо території України. *Право України*. 2023. № 3. **16.** Resolution 61/295 adopted on 13.09.2007. United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples. URL: https://www.un.org/development/desa/indigenouspeoples/wp-content/uploads/sites/19/2018/11/UNDRIP_E_web.pdf. **17.** Висновок на проект Закону України «Про корінні народи України». Головне науково-експертне управління Верховної Ради України. № 16/03-2021/192807 від 11.06.2021 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/pubFile/772032>. **18.** Council Conclusions on Indigenous Peoples. 15 May 2017. 8814/17. URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-8814-2017-INIT/en/pdf>. **19.** Joint Communication to the European Parliament and the Council. An integrated European Union policy for the Arctic. 27.4.2016. JOIN(2016) 21 final. URL: http://eeas.europa.eu/archives/docs/arctic_region/docs/160427_joint-communication-an-integrated-european-union-policy-for-the-arctic_en.pdf. **20.** Вітман К. М. Ідея автохтонної національної меншини як елемент етнополітики: міжнародне і національне право. *Держава і право*. 2022. Вип. 91.

References

1. Babin B.V. Konstytutsiyno-pravovyi status korinnyh narodiv Ukrainy: summary of the candidate of legal sciences thesis. Odesa, 2005. **2.** Pryhodko A.V. Standarty OON stosovno prav korinnyh narodiv: summary of the candidate of legal sciences thesis. Odesa, 2017. **3.** Babin B.V., Hrinenko O.O., Pryhodko A.V. Pytannia rozvytku ta realizatsii mizhnarodnyh standartiv prav korinnyh narodiv. Odesa: Feniks, 2018. **4.** Kytsenko D.M. Mizhnarodno-pravovyi status korinnyh narodiv: summary of the candidate of legal sciences thesis. Kyiv, 2003. **5.** Belitser N. Krymski tatory iak korinni narod. Istoria pytannia i suchasni realii. Kyiv, 2017. **6.** Kresin O.V. Korinni narody: mizhnarodne pravo ta zakonodavstvo Ukrainy. Kyiv: Norma prava, 2021. **7.** Kresin O.V., Kresina I.O. Komentar do statti 11. *Konstytutsia Ukrainy. Naukovo-praktychnyi komentar / Ed. by R.O. Stefanchuk, O.V. Petryshyn*. Kyiv: VAITE, 2024. **8.** Convention (No. 169) concerning indigenous and tribal peoples in independent countries. 27 June 1989. *UN Treaty Series*. Vol. 1650. N.Y.: UN, 2000. **9.** Opinion No. 960/2019 on the Law on Supporting the Functioning of the Ukrainian Language as the State Language. Venice Commission, 6-7.12.2019. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2019\)032-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2019)032-e). **10.** Situation of human rights in the temporarily occupied Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol, Ukraine. Resolution 76/179 adopted by the General Assembly on 16.12.2021. URL: <https://docs.un.org/en/A/RES/76/179>. **11.** Kresina I.O., Kresin O.V. Narod iak subiekt mizhnarodnoho prava. *Prava liudyny: filosofski, teoretyko-iurydychni ta politologichni vymiry: Articles collection*. Lviv: Medytsyna i pravo, 2018. **12.** Mytsyk V.V. Prava natsionalnyh menshyn u mizhnarodnomu pravi. Kyiv: Kyiv University, 2004. **13.** Poiasniuvalna zapyska do proiektu Zakonu Ukrainy “Pro Korinni Narody

Ukrainy”. 20.05.2021. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/pubFile/726596>. **14.** Stoiko O.M., Kresina I.O., Kresin O.V. Vidrozdzhennia postkonfliktnykh terytoriy: svitovyi dosvid i Ukraina. Kyiv: Norma prava, 2020. **15.** Kresin O.V. Rishennia ESPL schodo Krymu 2020 i schodo Donbasu 2023: iurydychna kvalifikatsia nezakonnoho kontroliu rf schodo terytorii Ukrainy. *Pravo Ukrainy*. 2023. No. 3. **16.** Resolution 61/295 adopted on 13.09.2007. United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples. URL: https://www.un.org/development/desa/indigenouspeoples/wp-content/uploads/sites/19/2018/11/UNDRIP_E_web.pdf. **17.** Vysnovok na proiekt Zakonu Ukrainy “Pro Korinni Narody Ukrainy”. Holovne Naukovo-Ekspertne Upravlinnia Verkhovnoi Rady Ukrainy. No. 16/03-2021/192807. 11.06.2021. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/pubFile/772032>. **18.** Council Conclusions on Indigenous Peoples. 15 May 2017. 8814/17. URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-8814-2017-INIT/en/pdf>. **19.** Joint Communication to the European Parliament and the Council. An integrated European Union policy for the Arctic. 27.4.2016. JOIN(2016) 21 final. URL: http://eeas.europa.eu/archives/docs/arctic_region/docs/160427_joint-communication-an-integrated-european-union-policy-for-the-arctic_en.pdf. **20.** Vitman K.M. Idea avtohtonnoi natsionalnoi menshyny iak element etnopolityky: mizhnarodne i natsionalne pravo. Derzhava i pravo. Iss. 91.

Kresin Oleksiy. The problem of compliance with international law of the status of indigenous peoples in the legislation of Ukraine

The article analyzes the development of Ukrainian legislation on the status and rights of indigenous peoples in terms of its compliance with the Constitution of Ukraine, international and European law, potential threats to the political unity and territorial integrity of Ukraine. It is proved that the Constitution of Ukraine recognizes the existence within the Ukrainian people (Ukrainian nation) of equal nationalities, which include indigenous peoples, deported peoples and national minorities. The legislation of Ukraine until 2014 was based on a sufficiently consistent pluralistic model of ethno-national policy, which provides for the consolidation of the Ukrainian people and at the same time equality and preservation of the identity of ethnic groups, prevention of discrimination on the basis of ethnicity. The legal doctrine emphasized the inconsistency of the scope of the term “indigenous people” in Ukrainian legislation with the same concept in international law. After all, in Ukrainian conditions, there can be no issue of the preservation of traditional ways of life, institutions or integral territories of indigenous peoples, which is associated in international law with certain status and rights, in particular the right to self-determination. The author demonstrates that in the conditions of the Russian armed aggression, legal acts were adopted that provide not only for protective measures, but also special rights of indigenous peoples, including elements of

their political subject-ness. This does not comply with the Constitution of Ukraine and international law, threatens the territorial integrity of the state and leads to discrimination of its citizens. Instead, it is argued that the law of the EU and European states contains other, more realistic models of taking into account the peculiarities of individual ethnic groups within the framework of national society, beyond the unjustified granting of the status of indigenous people to them.

Key words: international law, European Union law, Council of Europe law, people, indigenous people, national minority, ethnic group, autochthonous minority, human rights, discrimination.

Дата першого надходження рукопису до редакції: 15.03.2026 р.

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 20.03.2026 р.

Дата публікації: 28.04.2026 р.